

Att möta elevers behov av tillgängliga vuxna genom att organisera och prioritera lärares tid

Maria Samuelsson
Lina Lago

Kinda kommun
Institutionen för Tema (TEMA), Linköpings universitet

Denna text beskriver ett lokalt utvecklingsarbete inom ramen för ett aktionsforskningsprojekt där en lärargrupp undersökte hur deras tid kan organiseras och prioriteras för att öka tillgängligheten för elever. Genom att synliggöra arbetsprocessen, de genomförda insatserna samt elevernas och lärarnas upplevelser, bidrar texten med kunskap om hur socialt tillgängliga lärmiljöer kan främjas i praktiken.

Inledning

Syftet med denna artikel är att analysera hur lärares tid kan organiseras och prioriteras för att öka deras tillgänglighet för elever. Fokus på tid har vuxit fram ur problem som elever själva identifierat, där bristande vuxennärvaro framstod som ett hinder för trygghet och lärande. Insatsernas framgång bedöms i första hand utifrån elevernas upplevelser av lärarnas närvaro, lyhördhet och stöd, kompletterat med lärarnas egna reflektioner kring tid. Genom att synliggöra arbetsprocessen, de genomförda aktionerna och båda perspektiven bidrar artikeln med praktisk kunskap om hur socialt tillgängliga lärmiljöer kan främjas. Detta fokus är centralt eftersom tidigare forskning visar att relationen mellan lärare och elev har stor betydelse för både trivsel och skolresultat ([Gray m.fl., 2017](#); [Roorda m.fl., 2017](#); [Skolforskningsinstitutet, 2021](#)). Genom att undersöka hur organisatoriska förändringar kan stärka denna relation vill studien bidra med praktisk kunskap för en mer tillgänglig lärmiljö.

Tillgänglig lärmiljö avser i studien en skolmiljö där elever ges stöd att lyckas och må bra genom att den fysiska, pedagogiska och sociala miljön samverkar. I projektet ligger fokus särskilt på den sociala aspekten – hur skolans vuxna agerar och bygger relationer med eleverna. En socialt tillgänglig lärmiljö kännetecknas av tillitsfulla relationer, delaktighet och känslan av att bli lyssnad på, vilket är avgörande för trivsel, studiero och lärande (se [Lago m.fl., 2024](#)).

Studien är del av det tvååriga ULF-projektet [borttaget för anonymitet] som är ett samarbete mellan LiU och sex medforskande lärare från tre kommuner. Det övergripande projektet syftade till att utveckla och utforska hur skolans lärmiljö kan göras mer tillgänglig för alla elever. För mer information om det övergripande projektet, se [Lago m.fl. \(2024\)](#) samt [Bertills m.fl. \(2024\)](#).

Genomförande

Identifiering av ett praktisknära problem

Studien genomfördes på en 4–6-skola i kommunens centralort, belägen i ett socioekonomiskt svagt område. Eleverna kommer både från tätorten och landsbygden, och flera klasser har elever med annat modersmål än svenska. Skolan är organisatoriskt separerad från den intilliggande 7–9-enheten.

Vid projektets start deltog lärarna i årskurs 4–6, totalt 12–14 personer. Arbetslaget träffades regelbundet under ett läsår för att pröva och utveckla arbetssätt som kunde öka lärarnas tillgänglighet för eleverna. Arbetet följde en aktionsforskningsprocess med gemensam vision, identifiering av hinder och genomförande av konkreta insatser.

Behovet av förändring identifierades genom en kartläggning vid projektets start. Intervjuer med 24 elever i årskurs 4–6 genomförda av Samuelsson visade att lärare ofta uppfattades som stressade och svåra att nå. Eleverna beskrev att de inte kände sig hörda eller uppmärksammade, och att vuxna sällan hade tid för samtal och stöd. Tillgängliga vuxna förknippades däremot med närvaro, lyhördhet och engagemang. Dessa insikter, tillsammans med lärarnas egna reflektioner, blev utgångspunkt för studiens inriktning: att undersöka hur lärares tid kan organiseras och prioriteras för att öka deras tillgänglighet i vardagen.

Utifrån visionen "Att skapa förutsättningar för att lärare ska kunna organisera och prioritera sin tid på ett sätt som gör dem mer tillgängliga för elevernas behov" påbörjades ett arbete med att kartlägga och prioritera hur lärarnas tid användes vilka beskrivs i det följande.

Kartläggning av lärares arbetstid

De förändringar som genomfördes involverade i första hand skolans lärare. Lärararbetet beskrivs ofta som ett ledarskap som kräver både proaktiva och reaktiva strategier. För att möta elevers behov behöver lärare bygga positiva relationer, aktivera eleverna och skapa delaktighet. Tillgängliga vuxna bidrar till studiero och därmed till lärande, medan stress hos lärare påverkar lärmiljön negativt ([Skolforskningsinstitutet, 2021](#)). Insatserna utgick därför från en tanke om att i linje med elevernas upplevelser av stressade lärare minska lärarnas stress genom att organisera och prioritera deras tid.

Arbetet inleddes med att de tolv lärarna i projektet fick kartlägga sin tid under två veckor. Kartläggningen av tiden gjordes utifrån en mall med följande områden:

- planera och genomföra undervisning
- bedömning och dokumentation av elevers utveckling
- återkoppling av kunskapsutveckling till elever och föräldrar
- omsorg och ordning
- administrativt och praktiskt arbete
- reflektion
- kompetensutveckling
- övriga arbetsrelaterade aktiviteter
- återhämtning

Kartläggningen analyserades sedan för att skapa en medvetenhet om vad tiden används till, detta för att kunna omorganisera och prioritera tiden. Vid analysen av kartläggningen identifierade lärarna hinder som stoppade dem från att organisera och prioritera sin tid. Dessa hinder delades sedan upp i det lärarna själva kan påverka och det de inte kan påverka.

HINDER	ATT GÅ VIDARE MED
Tid	
Tiden räcker inte till	Kartlägga vår tid och analysera vad vi lägger den på.
Splittrad tid	Morgontiden viktig för planering av dagen.
Känslan att inte äga sin tid	Återhämtning viktigt.
Administration, kartläggningar och åtgärdsprogram upplevs som stressande	Rutiner: Lathundar för att bli mer effektiva. Lär av varandra, workshops på studiedagar.
Konflikter	
Mycket tid går åt till konfliktlösning	Förebyggande arbete. Rutiner vid kränkningar och konflikter. Samsyn. Hjälpa varandra.

HINDER	ATT GÅ VIDARE MED
Samverkan	
Otydlighet i rollfördelning - vem gör vad när det är flera vuxna i klassrummet?	Planeringstid lärare-resurs utlagd på schemat. Samplaneringstid för arbetslaget på schemat?
Finns inte särskild tid avsatt för ansvarsgrupper ex. trygghetsteam, skapande skola	Tydliggöra rollfördelningen- vad förväntas av mig som lärare som håller i lektionen? Andra vuxna? Socialt arbete behövs men tar tid. Ansvarsgrupperna vilar på frivillig basis, prata med rektor om du inte hinner/vill.
Känsloengagemang	
Vi arbetar med människor som vi skapar relation till. Detta leder till ett känsloengagemang.	Tydliggöra ramarna kring vår arbetstid.
Känslan av att vara tillgänglig. Våra arbetstider är diffusa i och med förtroendetid	Skriva ner känslan kring vår tid för att tydliggöra. Förtydliga förtroendetid.

Tabell 1. Kategorisering av upplevda hinder som lärare kan påverka för att bli mer tillgängliga för eleverna

Kartläggningen visade att lärarnas upplevda hinder för att vara tillgängliga för eleverna främst rör konflikthantering, samverkan och känsloengagemang. Genom att identifiera konkreta åtgärder inom dessa områden såsom tydligare planering, gemensamma rutiner, rollfördelning och reflektion kring arbetstid så framträder en bild av att organisatoriska och relationella faktorer är avgörande för att skapa en mer tillgänglig lärmiljö. Många av hindren är möjliga att påverka inom ramen för det dagliga arbetet, vilket ger goda förutsättningar för förändring.

Aktioner för att förändra

Utifrån de hinder som lärarna identifierade som möjliga att påverka, formulerades och genomfördes ett antal aktioner i praktiken. Dessa diskuterades, följdes upp och justerades vid de regelbundna träffarna i arbetslaget. Om en aktion bedömdes ha önskad effekt, förstärktes den och fortsatte att användas. Om resultatet uteblev, justerades eller ersattes aktionen med nya insatser. Aktionerna genomfördes i två steg, de första (1-2) tidigt i processen, och de senare (3-5) efter ytterligare analys och behov som identifierades i arbetslaget.

Genomförda aktioner:

1. Morgontiden innan elevernas skolstart avsätts som ostörd planeringstid för lärarna, detta för att lärarna ska kunna prioritera elev- och undervisningsrelaterade frågor.
2. Lärarna uppmuntras att ta sina raster för att skapa utrymme för återhämtning och minska känslan av att arbetet pågår oavbrutet under hela dagen.
3. Workshops kring åtgärdsprogram genomförs på studiedagar med stöd från specialpedagog för att minska den upplevda stressen kring administration och skapa gemensamma rutiner som effektiviserar arbetet.
4. Innehållet i förtroendetiden tydliggörs med stöd från fackliga ombud, detta för att öka känslan av kontroll över arbetstiden och klargöra vad som förväntas inom ramen för förtroendetid.
5. Samplaneringstid för arbetslaget schemaläggs i kalendariet, detta för att stärka samverkan mellan kollegor och tydliggöra rollfördelning i undervisningssituationer där flera vuxna närvarar.

Utmaningar

Under projektets gång uppstod flera utmaningar. En sådan var förändringar i gruppens sammansättning, vilket påverkade gruppdynamik och roller. Vid längre projektperioder är detta vanligt, då personalomsättning och omorganisationer sker.

Förändringsarbetet uppfattades initialt som abstrakt, vilket gjorde det svårt att se konkreta resultat. Det skapade en känsla av att inget hände. För att motverka detta genomfördes

uppföljningar med eleverna kring deras upplevelse av de vuxnas tillgänglighet. Resultaten visade att genomförda insatser hade effekt (se nedan).

I arbetet med att identifiera hinder för lärarnas möjligheter att organisera och prioritera sin tid, kom fokus ofta att ligga på faktorer utanför den egna påverkan. Diskussionerna tenderade att fastna där, trots ambitionen att rikta uppmärksamheten mot förändringsmöjligheter. Behovet av att ventilerade dessa hinder var dock påtagligt.

Resultat: Uppföljning av elevers upplevelser av tillgänglighet

Inför utvecklingsarbetet, hösten 2022 uttryckte eleverna i kartläggande intervjuer att deras lärare var stressade och inte hade tid att prata, hjälpa och stötta. Eleverna uttryckte detta som att det kändes som att de vuxna inte lyssnade "på riktigt" och att "man märker direkt om en vuxen har tid för dig". Denna upplevelse av stressade vuxna innebar exempelvis att de beskrev att de inte vände sig till läraren förrän det var nödvändigt eller inte frågade igen om de inte förstod lärarens förklaringar. Detta kan förstås som att lärarna inte var tillgängliga för eleverna så som eleverna efterfrågade.

Hösten 2023, efter genomförda insatser och kollegiala träffar, genomfördes en enkät med cirka 136 elever samt nya intervjuer med elever i årskurs 4, 5 och 6 (totalt 27 elever fördelade över årskurserna). Uppföljningen visar en tydlig förskjutning i elevernas upplevelser av lärarnas tillgänglighet. Jämfört med tidigare beskrev eleverna i högre grad att lärarna lyssnade aktivt, gav uppmuntran och erbjöd stöd. Detta framgår i citat som:

"Min lärare peppar oss så det känns bra i hjärta och kropp. Hon tar sig alltid tid och lyssnar på riktigt."

Eleverna beskriver det som positivt när lärare har tid att ge återkoppling eller ställa frågor om deras liv i och utanför skolan, något som eleverna i hög grad beskriver att deras lärare gör. Flera elever återkommer till lärare som är lugna och glada vilket uttrycks i följande citat:

"De är glada och verkar glada över att träffa oss. De pratar lugnt."

Förändringen kan förstås som ett resultat av både organisatoriska insatser och en förändrad kultur i arbetslaget som tar sig uttryck i dessa mer positiva berättelser om lärares bemötanden. Ett förändrat bemötande och lärare som 'tar sig tid' märks också i elevernas berättelser om vardagliga handlingar, exempelvis i följande citat:

"Varje morgon säger hon välkommen till en ny dag med ett leende."

Sådana berättelser signalerar att lärarnas bemötande blivit mer relationellt orienterat. Detta tyder på att insatserna inte bara frigjort tid, utan också skapat utrymme för ett mer positivt och närvarande förhållningssätt. När det gäller lärarnas stressnivåer framkommer det att detta fortfarande förekom, men mer sällan:

“De rör sig lite snabbt och ryckigt och glömmer saker – men inte så ofta längre.”

Detta indikerar att organisatoriska förändringar kan minska stress, men inte eliminera den helt. Den samlade analysen av elevernas utsagor visar att de upplevde en förbättring i lärarnas tillgänglighet och bemötande efter genomförda förändringar. Lärarna framstod som mer närvarande, lyhörda och engagerade. Samtidigt visar elevernas berättelser att förändringen inte varit heltäckande eller likformig – vissa tecken på stress och otillgänglighet kvarstod, som framgår av citatet ovan, om än i mindre omfattning. Detta tyder på att insatserna haft konkret betydelse för relationen mellan elever och lärare, men också att tillgänglighet är ett dynamiskt och kontextberoende fenomen som påverkas av flera faktorer i skolvardagen.

Elevernas uppfattningar har varit centrala i projektet, då de bidrar med perspektiv som utmanar vuxnas förgivettaganden ([Lago och Elvstrand, 2022](#)). Elevperspektivet formade projektets inriktning genom att synliggöra vardagsproblem som inte alltid är uppenbara för vuxna. Analysen av elevernas upplevelser av genomförda insatser möjliggjorde justeringar och förstärkningar av arbetet, och bekräftar sambandet mellan lärarnas arbetsvillkor och elevernas lärmiljö. Detta ledde till ett arbete med att organisera tiden, vilket förbättrade arbetsmiljön för både lärare och elever. I lärarnas utvärderingar återkom, trots tidigare utmaningar, beskrivningar av hur ökad tillgänglighet för eleverna gått hand i hand med förbättrade arbetsvillkor. Mönstret framträdde i flera reflektioner och visar att gemensamma insatser kan ge positiva effekter även i en komplex vardag. En deltagande lärare uttryckte detta på följande sätt:

“Det har varit bra och skönt att bolla idéer kring hur vi skapar en bättre arbetssituation för oss med fokus på vår tid och som sedan har spiltt över på elevernas arbetsmiljö genom att vi blivit mer tillgängliga vuxna.”

Forskning visar också att lärarnas arbetsmiljö påverkar elevernas upplevelser. [Gray m.fl. \(2017\)](#) betonar detta samband, och [Ramberg m.fl. \(2020\)](#) visar att på gymnasieskolor där lärare rapporterar hög stress och dåligt mående är eleverna mindre nöjda med skolan och upplever i lägre grad att lärarna bryr sig om dem.

Genom att identifiera hinder för att organisera tiden har det blivit möjligt att lyfta förändringsbehov till skolledningen. Det har lett till konkreta förbättringar såsom workshops kring åtgärdsprogram och kartläggningar, samplaneringstid och tydliggörande av morgontid som planeringstid. Dialogen kring tid har därmed stärkts – både kollegialt och gentemot ledningen.

En viktig framgångsfaktor har varit att lärarna fått gemensam tid att diskutera verksamhetens utmaningar, vilket har stärkt gruppens sammanhållning. Upplevelsen av att ha mandat att förändra och att små justeringar ger effekt, har bidragit till en känsla av kontroll över arbetstiden. [Vangrieken m.fl. \(2015\)](#) visar att tid är en strukturell faktor med stor betydelse för lärares

möjligheter att samarbeta och utveckla skolan gemensamt. Det är avgörande att lärare har reella möjligheter att påverka centrala delar av arbetet.

Projektet har varit verksamhetsnära och utgått från elevernas och pedagogernas vardag, vilket är en framgångsfaktor enligt [Rönnerman \(2022\)](#). Förändringsbehovet identifierades av eleverna, och aktionsforskningens arbetssätt har visat sig vara något som skolan tar med sig i fortsatt utvecklingsarbete. Det har skapat delaktighet och meningsfullhet.

Implikationer för fortsatt skolutveckling

De följande implikationerna bygger på den samlade analysen av lärarnas kartläggningar, reflektioner och elevernas upplevelser före och efter genomförda insatser.

- Kartläggning av tid är en enkel och effektiv strategi för ökad tillgänglighet.
- Små organisatoriska förändringar (ostörd morgontid, tydlig förtroendetid) ger stor effekt på relationer och lärmiljö.
- Elevperspektivet bör integreras i skolutveckling för att synliggöra vardagsproblem.
- Kollegial reflektion och stöd från skollädares är avgörande för hållbar förändring.

Studien visar att små, konkreta organisatoriska förändringar – som ostörd morgontid, tydlig förtroendetid och schemalagd samplanering – kan ge direkt och märkbar effekt på relationer mellan lärare och elever. Tidigare forskning har belyst sambandet mellan lärarens arbetsmiljö och elevens välbefinnande, men denna studie tillför ett praktiskt exempel på hur tid kan omorganiseras för att öka tillgänglighet i vardagen. Studien visar också att elevperspektivet är en kraftfull drivmotor för skolutveckling, eftersom det synliggör problem som annars riskerar att förbli osedda.

Resultaten pekar på att ökad tillgänglighet inte kräver omfattande reformer. Tvärtom kan strategiska, lokalt förankrade justeringar i schemaläggning och arbetsrutiner skapa betydande förbättringar. När lärare får möjlighet att reflektera över sin arbetssituation och påverka centrala delar av sitt schema stärks både arbetsmiljö och relationer. Studien understryker att hållbar skolutveckling bygger på delaktighet, kollegial reflektion och stöd från skollädares – och att organisatoriska insatser som utgår från vardagspraktiken kan ge konkreta och positiva effekter för både elever och lärare.

Referenser

1. Bertills, K., Elvstrand, H., & Lago, L. (2024). Praktiskt nära forskning och skolutveckling – en modell för samverkan. *Venue*, (28), 5. <https://doi.org/10.3384/venue.2001-788X.5478>
2. Gray, C., Wilcox, G. & Nordstokke, D. (2017). Teacher mental health, school climate, inclusive education and student learning: A review. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 58(3), 203–210. <http://dx.doi.org/10.1037/cap0000117>
3. Elvstrand, H. & Lago, L. (2022). Elevers delaktighet: Ett sätt att utmana och utveckla aktionsforskning i skolan? *Forskning og Forandring*, 5(1), 25–45. <https://doi.org/10.23865/fof.v5.3746>
4. Lago, L., Bertills, K., & Elvstrand, H. (2024). Mina tillgängliga vuxna: Gästredaktionell introduktion. *Venue*, (27), 1. <https://doi.org/10.3384/venue.2001-788X.5342>
5. Ramberg, J., Brolin Låftman, S., Åkerstedt, T., & Modin, B. (2020). Teacher stress and students' school well-being: The case of upper secondary schools in Stockholm. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 64(6), 816–830. <https://doi.org/10.1080/00313831.2019.1623308>
6. Roorda, D., L., Jak, S., Zee, M., Oort, F. J., & Koomen, H. M. Y. (2017). Affective teacher-student relationships and students' engagement and achievement: a meta-analytic update and test of the mediating role of engagement. *School Psychology Review*, 46(3), 239–261.

- <https://doi.org/10.17105/SPR-2017-0035.V46-3>
7. Rönnerman, K. (2022). Aktionsforskning Vad? Hur? Varför? Studentlitteratur.
 8. Skolforskningsinstitutet (2021). Främja studiero i klassrummet: lärares ledarskap. Systematisk forskningssammanställning 2021:02. Skolforskningsinstitutet.
 9. Vangrieken, K., Dochy, F., Raes, E., & Kyndt, E. (2015). Teacher collaboration: A systematic review. *Educational Research Review*, 15, 17–40.
<https://doi.org/10.1016/j.edurev.2015.04.002>